

змiнах. Це зменшує негативний вплив на довкiлля та дозволяє ефективно використовувати обмеженi природнi ресурси. Для агропiдприємств та, зокрема, елеваторної сфери, такий пiдхiд дозволить:

- 1) оптимально, з певною користю, утилізувати вiдходи;
- 2) оццадливо користуватись ресурсами, що прискорює обертання оборотних коштiв пiдприємства;
- 3) забезпечити конкурентнi переваги за рахунок iнновацiй;
- 4) вiдобразити гарний iмiдж в наслiдок соцiально вiдповiдальної дiяльностi.

Лiтература:

1. В Україні через вiйну приблизно на чверть зменшилися посiвнi площi (27.01.2023 р.). Укрiнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3660710-v-ukraini-cerez-vijnu-priblizno-na-cvert-zmensilis-posivni-plosi.html> (дата звернення: 20.02.2023)

2. Сьомич М. Методологiчний базис управлiння органiзацiйно-правовою безпекою суб'єктiв аграрного бiзнесу. *Вiсник Сумського нацiонального аграрного унiверситету. Серiя «Економiка i менеджмент»*. 2019. Вип. 4 (82). С. 58-63.

3. Руда М., Яремчук Т., Бортнiкова М. Циркулярна економiка в Україні: адаптацiя європейського досвiду. *Менеджмент та пiдприємництво в Україні: етапи становлення i проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). С. 212-222.

DAYANIQLI İNKİŞAFDA SƏRİŞTƏ ƏSASLI TƏHSİLİN HƏLLEDİCİ ROLU

*Banizadə-Mamani Sədiqə Məhərrəm qızı,
Ələmov Nurlan Şirin oğlu,
Tehmurlu Mürşüd Nuru oğlu
Elmi rəhbər: Məmmədov Saqib Yaşar oğlu
“Sənayenin təşkili və idarəetmə” kafedrasının müəllimi
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan Respublikası*

XXI əsrdə ölkəmizin iqtisadi inkişafa qədəm qoyması bu inkişafın dayanıqlılığını təmin edəcək və onu növbəti mərhələyə keçirəcək insan resurslarına olan tələbatı önə çəkməkdədir. Təhsildə aparılan islahatların nəticəsində “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” təsdiq edilmiş, müasir tələblərə cavab verən təhsilverənlərin formalaşdırılması, təhsil müəssisələrinin idarə edilməsinin yeni prinsiplərə əsaslanması, təhsil müəssisələrinin ömürboyu təhsili təmin edən infrastruktur və maddi-texniki bazasının yaradılması, həmçinin təhsilin maliyyələşdirilməsinin yeni mexanizminin formalaşması ilə yanaşı, səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsilin məzmununun yaradılması əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Təhsilalan üçün böyük bir əhəmiyyət kəsb etməyən məlumatları yadda saxlamağa yönəlmiş ənənəvi təhsillə müqayisədə, səriştə təhsili təcrübə yolu ilə bilik əldə etməyə yönəlmişdir. Səriştə təhsilindəki ən vacib irəliləyiş, yeganə bilik ölçüsü

kimi nəzəri məlumatları əzbərləməkdən imtina etməkdir. Ənənəvi təhsil sistemində təhsilalanlar passiv bilik əldə edənlər kimi qəbul edilir. Müəllimin işi isə bildiyini ötürməkdən ibarətdir.

Öyrənmə ilə bağlı son tədqiqatlar göstərir ki, məlumatın passiv qəbulu yaxşı bilik əldə etməsinə gətirib çıxarmır. Buna görə də, səriştəli yanaşmada əsas diqqət təhsilalanə yönəlir. Yəni, təcrübə etməli olana, tədqiqat metodlarını mənimsəyəne istiqamətlənir. Bu təhsil modelində müəllimin rolu təhsilalanın öyrənməsini asanlaşdırmaqdır. Məsələn, səhvləri göstərərək və nəticəni yaxşılaşdırmaq üçün yollar təklif edərək biliyin mənimsənilməsi prosesini asanlaşdırmaq mümkündür.

Tədqiqat yönümlü səriştəyə əsaslanan yanaşma peşəkar mütəxəssisin səmərəli hazırlanmasını təmin edən nəzəri biliklərin, bacarıqların, şəxsi keyfiyyətlərin optimal nisbətində əsaslanan səriştələrin formalaşmasına yönəlmiş metodoloji komponentlərin məcmusudur.

Uzun müddət tədris prosesinin əsas məqsədi olan nəzəri və kifayət qədər dərin biliklər yeni şəraitdə insanın seçdiyi sahədə uğur qazanmasını təmin edən vasitəyə çevrilir. Bu kontekstdə səriştə bir insanın (mütəxəssis, məzun, stajçı) bilik və vəziyyət arasında əlaqə yaratması, problemin peşəkarlıqla həlli prosedurunun formalaşdırılması imkanı kimi görünür.

Səriştəyə əsaslanan yanaşmanın tərifindən təhsilin məqsədləri, təhsilin məzmununun seçilməsi, tədris prosesinin təşkili və təhsilin nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün ümumi prinsiplər toplusunu formalaşdırmaq olar. Bunlar aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilər:

- Təhsilin mənası sosial təcrübədən istifadə əsasında tələbələrin müxtəlif sahələrdə və fəaliyyətlərdə problemləri müstəqil həll etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir, bunun elementi tələbələrin öz təcrübəsidir;

- Tədris prosesinin təşkili tələbələrin idrak, kommunikativ, təşkilati, əxlaqi və təhsilin məzmununu təşkil edən digər problemləri müstəqil həll etmək təcrübəsinin formalaşdırılmasına şərait yaratmaqdan ibarətdir.

Səriştə konseptinin ədəbiyyatda bir nəçə tərfi var. Avropa İttifaqı Şurası (2009) səriştənin tərfini bu şəkildə izah edir: «Səriştə iş və təhsil prosesləri zamanı bilik, bacarıq, həmçinin şəxsi, sosial və ya metodoloji bacarıqları istifadə edə bilmək bacarığıdır». Dayanıqlı inkişaf üçün nəzərdə tutulan bu səriştələrdən bəzilərinə yaradıcı və analitik düşüncə, şifahi və yazılı ünsiyyət, əməkdaşlıq, münaqişənin idarə edilməsi, həmçinin qərar vermə, problem həll etmə və planlaşdırma bacarıqları daxildir

Azərbaycanda müasir təhsil sisteminin formalaşdırılması məqsədilə aşağıdakı beş strateji istiqamətdə genişmiqyaslı, kardinal islahatların gerçəkləşdirilməsini nəzərdə tutur:

- səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması;
- təhsilalanların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan innovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsini təmin edən yüksək nüfuzlu təhsilverənin formalaşdırılması;

- nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət-ictimai xarakterli və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan təhsildə yeni idarəetmə sisteminin qurulması;

- müasir tələblərə cavab verən və ömür boyu təhsili təmin edən infrastrukturun yaradılması;

- təhsilin dayanıqlı və müxtəlif mənbələrdən istifadə olunmaqla yeni maliyyələşdirmə mexanizminin bərqərar olması.

Göründüyü kimi istiqamətlər içərisində birinci yerdə "səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması" durur. Bu strateji istiqamət təhsilin məktəbəqədər, ümumi, ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas və ali olmaqla, bütün pillələri üzrə yeni kurikulumların hazırlanması və inkişafı kimi vacib olan strateji hədəfləri əhatə edir.

Əsas strateji istiqamətlər içərisində təhsilin məzmununun ön plana çəkilməsi və bu amilin digər istiqamətlər üçün sanki bir çıxış nöqtəsi kimi seçilməsi istər tarixi-mədəni ənənələr, istərsə də müasir yanaşmalar baxımından uğurlu addım kimi dəyərləndirilməlidir. Təsadüfi deyildir ki, təhsil strateqlərinin yekdil fikrinə görə, təhsilin məzmununu düzgün müəyyənləşdirmədən təhsildə uğurlu nəticədən, keyfiyyətdən, eləcə də təhsilalanların layiqli vətəndaş və peşəkar kadr kimi yetişdirilməsindən söhbət belə gedə bilməz.

Bu bir həqiqətdir ki, ümumi təhsildə bacarıqlara əsaslanan şəxsiyyətyönlü məzmunu keçilməsi təhsilalanlarda yaradıcı (kreativ) düşüncənin formalaşmasına, praktik vərdiş və bacarıqların yaranmasına birbaşa xidmət edir. Təhsilalanlara o biliklər verilməlidir ki, o, şəxsin gələcək həyatında tətbiq oluna bilsin, qazandığı bilik və bacarıqlar səriştəyə, kompetensiyalara çevrilə bilsin. Əgər təhsilalanı verilən bilik yeni biliklərin yaranmasında baza, təməl rolunu oynamırsa, yaxud əməli fəaliyyət sahələrində tətbiq olunmursa, bu bilik heç zaman kreativ, yaradıcı düşüncəyə xidmət edə bilməz.

Təhsilşünaslıqda aparılan tədqiqatlarla müəyyən edilib ki, təhsilalanlara verilən hazır nəzəri biliklərin yarımından çoxu onların gələcək həyatlarında, praktik fəaliyyətlərində istifadə olunmur. Təhsilin məzmununa bu cür yanaşma artıq öz funksiyasını itirib. Təhsilalanı hazır bilik verilsə və bu praktik həyatda tətbiq olunmursa, Qərbi təhsilşünaslığında bu cür yanaşma yaradıcı təfəkkür aktı deyil, bir hafizə, yaddaş aktı kimi dəyərləndirilir. Bu baxımdan Strategiyada səriştəyə əsaslanan təhsil məzmununun yaradılması haqqında müddəa özündə təhsilalanı "zəruri minimum biliy" (yaxud "təmayül əsaslı praktik biliy") (in) ənənəvi hafizə faktı kimi deyil, müasir yaradıcı düşüncə, təfəkkür faktı kimi verilməsini nəzərdə tutur. Başqa sözlə, ümumi təhsilin məzmununda təhsilalanın idrak fəallığını təmin etməyən "hafizə (yaddaş) məktəbi"ndən müstəqil, yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirən "təfəkkür məktəbi"nə keçidin aydın yolları göstərilir. Bu cür yanaşma bilikləri təhsilalanı hazır şəkildə deyil, təhsilalanın yaradıcı düşüncəsinin məhsuluna çevirmək və sonrakı müstəqil düşüncələr üçün təməl, baza yaratmaq yolunu, öyrənməyi öyrətmək yolunu prioritet kimi qəbul edir. Əslində bu cür yanaşma Avropada çoxdan sınaqdan çıxmış, Qərbi sivilizasiyanın öncülü olmaq şansını vermiş kreativ düşüncənin ətalət və passivlikdən azad olması, hər kəsə öz ağılı ilə müstəqil çalışmaq imkanının verilməsi yoludur.

Məsələn, "tələbə olmaq", "öyrənmək", "düşünmək", "bilmək" nə deməkdir? İnsanlar gələcəyə hazır olmaq üçün nəyi və necə öyrənməlidirlər? Elmi-texnoloji inkişaf dövründə "məsafəli öyrənmə" ilə "ənənəvi tədris" arasında əhəmiyyətli fərq

varmı? Sabahkı “fərdi” və “kollektiv” iş tapşırıqları bugünkü anlayışlarımızdan nə ilə fərqlənəcəkdir?

Düşünürəm ki, Azərbaycanda səriştə əsaslı təhsilin məzmununun yaradılmasını təmin edəcək elmi-pedaqoji potensial var. Əsas məqsəd bu potensialdan səmərəli istifadənin yollarını tapmaqdan, onların intellektual əməyinin stimullaşdırılmasını və motivasiyasını təmin etməkdən ibarətdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2018.
2. "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
3. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

DÖVLƏT QULLUĞUNDA ETİK DƏYƏRLƏR VƏ PRİNSİPLƏR

*Cəfərov Kamal Rəhman oğlu,
İsmaylova İlahə Aqil qızı
Elmi rəhbər: Məmmədov Saqib Yaşar oğlu
“Sənayenin təşkili və idarəetmə” kafedrasının müəllimi
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan Respublikası*

Müasir inkişaf səviyyəsinə çatmaq və bu inkişafı davam etdirmək istəyən hər bir cəmiyyətdə bu mənafeyə xidmət edən qurum və təşkilatların yaradılması, göstərilən xidmət və fəaliyyətin artırılması, bu xidmət və fəaliyyətlərin təsiredici şəkildə göstərilməsi və istifadəsi zəruridir. Məhz bu nöqtədə "etika" və "idarəetmə etikası" anlayışları özünü daha çox göstərməkdədir. Təsirli idarəetmə yalnız ümumbəşəri qəbul olunan dəyərlərə söykənən prinsiplər üzərindən aparılmaqla mümkündür.

Etika dedikdə, insan davranışının əsası olan əxlaq prinsiplərinin məcmusu başa düşülür. Başqa sözlə, etika “nəyi necə etməli olduqlarını” müəyyən etmələri üçün insanlara yol göstərəcək dəyərlər, prinsiplər və standartlardır (əsaslardır). Etika eyni zamanda bir prosesdir.

Etika sözü yunan mənşəli olmaqla “ədəb”, “ənənə” və “adət” mənasını verir. Etika dedikdə, insan davranışının əsası olan əxlaq prinsiplərinin məcmusu başa düşülür. Başqa sözlə, etika “nəyi necə etməli olduqlarını” müəyyən etmələri üçün insanlara yol göstərəcək dəyərlər, prinsiplər və standartlardır (əsaslardır). Etika eyni zamanda bir prosesdir. Həmin proses ərzində görülən işlər və verilən qərarlar müəyyən dəyərlərə söykənməlidir.

Dövlət qulluqçuları cəmiyyətin maraqlarını şəxsi və yaxud qrup maraqlarından üstün tutmalı və xidməti vəzifələrini həyata keçirərkən aşağıdakı məqsədləri güdməlidirlər:

- xalqın rifahını yaxşılaşdırmaq;
- cəmiyyətin tələbatlarının mümkün qədər tez bir zamanda və effektiv olaraq ödəmək;